

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทลื้อในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ
จังหวัดพะเยา
Cultural Identity of Ethnic Group in TAI LUE'S Ritual of Life,
PHAYAO Province

เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์¹
Premvit Vivattanaseth

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยา โดยใช้วิธีการทางคติชนวิทยา ว่าด้วยวิธีการวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านเชิงธรรมชาตินิยม ซึ่งผู้วิจัยได้จัดวิทยากรเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่งชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมขณะประกอบพิธี แล้วจัดการสนทนากลุ่มโดยวิทยากรกลุ่มที่ 2 เพื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรม จากนั้นทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาอัตลักษณ์ฯ ดังกล่าวแล้วนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยาได้แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ อันได้แก่ แนวคิดของพิธีกรรม ความเชื่อ รูปแบบและข้อบัญญัติของพิธีกรรม ภาษา ตลอดจนสัญลักษณ์เฉพาะที่แสดงถึงกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ นอกจากนั้น เมื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ของพิธีกรรมแห่งชีวิตตามแนวการศึกษามิติที่ 3 ทางคติชนวิทยา พบว่า พิธีกรรมเป็นกระบวนการสานสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง ผ่านผู้ประกอบพิธี ตัวบททางวรรณกรรม และอุปกรณ์ประกอบพิธี

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ พิธีกรรมแห่งชีวิต ไทลื้อ พะเยา

Abstract

The present study aimed to analyze Tai Lue's cultural identity existing in ritual of life performed by Tai Lue's ethnic group in Phayao Province. Folklore methods were employed using naturalism of cultural folklore research methods. The researchers divided the ritual experts into two groups. The first group was the informants providing

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา E mail: premvitv@hotmail.com

ritual of life information in which the researcher conducted the interview and observation as a participant during the procession. Then, discussion group was held by the second group of experts in order to analyze the cultural identity of Tai Lue ethnic group appeared in the ritual. This was followed by an analysis and synthesis of the data in order to identify the cultural identity. The results of descriptive analysis reveal that Tai Lue's ritual of life in Phayao demonstrated the identity of Tai Lue people, namely, ritual concept, beliefs, form and regulation of ritual, language as well as specific symbol illustrated Tai Lue ethnic group. Moreover, the analysis of ritual of life's identity based on three dimensions of folklore showed that the ritual was the process of building relationship between Tai Lue people and supreme power of abstraction through the master of the ceremony, literary content, and the ritual equipment.

Keywords: Identity, Ritual of life, Tai Lue in Phayao

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับแต่อดีตกาลมนุษย์มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับธรรมชาติที่แวดล้อมมาโดยตลอด จนอาจกล่าวได้ว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ปรากฏการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรากฏการณ์ที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งไม่สามารถหาสาเหตุได้ จะเป็นเหตุให้มนุษย์มีความเกรงกลัว แม้เหตุการณ์บางอย่างจะไม่ได้รับจากประสบการณ์ตรง แต่ได้รับการบอกเล่าจากบรรพบุรุษหรือเป็นนิยายปรัมปราก็ตาม เมื่อมนุษย์ต้องการความปลอดภัยและความสุขสงบ ราบรื่นในการดำรงชีวิต มนุษย์ก็ต้องแสวงหาและดำเนินการตามวิธีการที่จะทำให้เหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์นั้นเกิดขึ้น แต่หากเหตุการณ์ขึ้นแล้ว ก็ให้สงบลงหรือเป็นไปในทางที่ดี และเมื่อการกระทำนั้นประสบผลสำเร็จ สิ่งนั้นก็จะเป็นวิถีปฏิบัติที่คนในกลุ่มชนจะยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาจนกลายเป็นพิธีกรรมในที่สุด

จึงอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมเป็นแบบแผนแห่งพฤติกรรมอันเกิดจากความเชื่อที่สั่งสมและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน โดยพิธีกรรมจะเป็นรูปแบบที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของการเคารพบูชาเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการและหรือแสดงความขอบคุณที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติบันดาลสิ่งที่ต้องการให้สมความปรารถนา

ในปัจจุบันทุกภูมิภาคมีพิธีกรรมปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษ และพิธีกรรมที่มีการผลิตซ้ำ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมในพื้นที่นั้น ๆ พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม หรือการเผยแพร่วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป “พิธีกรรมแห่งชีวิต” เป็นพิธีกรรมที่มีอยู่ในทุกกลุ่มชนโดยมีพื้นฐานจากความเชื่อและจารีตประเพณีของกลุ่มชนนั้น ๆ อาจกล่าวได้

ว่าเป็นพิธีกรรมที่มีอายุยืนยาว เพราะนอกจากจะเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานทั้งในเรื่องแนวคิดและวิถีปฏิบัติแล้ว ยังเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในกลุ่มชนโดยตรง ซึ่งคนในกลุ่มชนจะยังถือเป็นแนวปฏิบัติตลอดไปอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในปัจจุบัน ล้วนแสดงให้เห็นถึงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกลุ่มชนหรือสังคมที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม หากแต่สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมนั้น เป็นเพียง “รูปแบบ” ของวัฒนธรรมที่สามารถรับรู้ได้เพียงภาพที่สัมผัสด้วยการมองเห็นเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญในการศึกษาและเข้าถึงส่วนลึกของวัฒนธรรม จะต้องใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์และไตร่ตรองอย่างรอบคอบและลึกซึ้งเพื่อให้เข้าใจ “เนื้อหา” อันเป็นอัตลักษณ์ที่แท้จริงของวัฒนธรรม กลุ่มชน ซึ่งจะทำให้เข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม ดังนั้น การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้องและถ่องแท้ นั้น จึงต้องศึกษาทั้ง “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” หากจะดูแต่ “รูปแบบ” โดยไม่พิจารณา “เนื้อหา” ก็จะทำให้ไม่ทราบระบบคิดและระบบคุณค่าของวัฒนธรรม ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2538: หน้า 26) ได้เปรียบเทียบผลการศึกษาวัฒนธรรมที่ศึกษาเพียงผิวเผิน ไม่ลึกซึ้งว่า เป็นการได้มาซึ่ง “กระพี้” แต่ขาด “แก่น” เช่น “การลงแขก” เป็นประเพณีดั้งเดิมที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันมาช่วยกันทำนาปลูกข้าวด้วยความสมัครใจโดยมิได้มีการบังคับหรือว่าจ้างแต่อย่างใด อันแสดงถึงความรัก ความสมัครสมานสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนเดียวกัน หากแต่ในปัจจุบันวัฒนธรรมการลงแขกได้มีกระบวนการเชิงลึกที่แปรเปลี่ยนไป จากการทำด้วยความสมัครใจเป็นการทำโดยมีเงื่อนไข เช่น การบังคับ การได้รับค่าตอบแทน ฯลฯ ซึ่งมีได้เป็นการทำด้วยความรู้สึกร่วมแรงร่วมใจอย่างแท้จริง จึงอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมการลงแขกเหลืออยู่เพียงรูปแบบ โดยปราศจากเนื้อหา หรือหากเป็นการประกอบพิธีกรรม ก็อาจเรียกได้ว่า “ทำพอเป็นพิธี” อันหมายถึง การประกอบพิธีกรรมตามรูปแบบที่ได้กำหนดไว้ โดยไม่มีเนื้อหาสาระอันเป็นคุณค่าที่แท้จริงของพิธีกรรมแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ ในฐานะที่มนุษย์ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนทั้งของตนเองและกลุ่มชนอื่น จึงควรศึกษาวัฒนธรรมของทุกกลุ่มชนให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งทั้งใน “รูปแบบ” และ “เนื้อหา” เพื่อความเข้าใจในระบบคิดของบรรพชนและนำไปปฏิบัติให้สมคุณค่าแห่งระบบคตินั้นได้อย่างถูกต้อง

ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในดินแดนสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และได้อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในประเทศไทยด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ดังที่พงศาวดารเมืองน่านได้บันทึกไว้ว่า การอพยพของชาวไทลื้อในสิบสองปันนามาอยู่ที่นครน่านนั้น มีสาเหตุประการสำคัญของการอพยพคือ นโยบายทางการเมืองว่าด้วย “การเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2333 เป็นต้นมา (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: หน้า 34-46) ชาวไทลื้อในนครน่าน (จังหวัดน่าน) จึงเป็นชาวไทลื้อกลุ่มดั้งเดิมและเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเชื่อกันว่า ชาวไทลื้อในพื้นที่นี้ยังสามารถอนุรักษ์ความเป็นไทลื้อในเรื่องต่าง ๆ ไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทลื้อจึงมุ่งศึกษาจากชาวไทลื้อที่จังหวัดน่านเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังมีชาวไทลื้ออีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาเดียวกับกลุ่มที่อพยพมาอยู่ที่นครน่าน แต่มีเหตุบางประการที่ต้องไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงม่วนและส่วนหนึ่งได้ย้ายมาอยู่ที่เมืองเชียงคำในเวลาต่อมา (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2498: หน้า 40) ปัจจุบันคือ อำเภอเชียงม่วนและอำเภอเชียงคำ

(ปัจจุบันพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอเชียงคำได้แยกออกเพื่อจัดตั้งเขตการปกครองใหม่เป็นอำเภอภูซาง) จังหวัดพะเยา จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวไทลื้อทั้ง 3 อำเภอของจังหวัดพะเยา เป็นชาวไทลื้อกลุ่มดั้งเดิม เช่นเดียวกับชาวไทลื้อที่จังหวัดน่าน จากการสำรวจพื้นที่และปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่ทั้ง 3 อำเภอ เมื่อปีพุทธศักราช 2559-2560 พบว่า ชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ใน 3 อำเภอดังกล่าวส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีปฏิบัติตามขนบประเพณีดั้งเดิมของชาติพันธุ์ไทลื้อมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งขนบประเพณีดังกล่าวล้วนเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่น่าสนใจทั้งในด้าน“รูปแบบ”และ“เนื้อหา” หากแต่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทลื้อกลุ่มนี้ในแง่มุมต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยซึ่งสนใจศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ จึงได้เลือกศึกษาวิถีชีวิตของชาวไทลื้อที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพะเยาในเรื่องขนบประเพณีที่เกี่ยวกับพิธีกรรมแห่งชีวิต โดยศึกษาทั้ง“รูปแบบ”และ“เนื้อหา”ของพิธีกรรมที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิต ซึ่งผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวไทลื้อ ตลอดจนส่งเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนในชาติพันธุ์เดียวกันและที่ต่างชาติพันธุ์แล้ว ยังเป็นการสรรค์สร้างความรู้ ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงลึกของรูปแบบกับเนื้อหาของวัฒนธรรมไทลื้อ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนด้วยการสร้างความตระหนักในคุณค่าทางภูมิปัญญาที่บรรพชนได้สร้างไว้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยา

ขอบเขตการวิจัย

1. ข้อมูลที่นำมาศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวบทของพิธีกรรม (คือ องค์ประกอบของพิธีกรรม อันได้แก่ ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี เครื่องบูชา และเซ่นไหว้ บทสวดสถานที่กระบวน การจัดพิธีตั้งแต่การเตรียมงาน การประกอบพิธีกรรม และการปฏิบัติเมื่อพิธีกรรมเสร็จสิ้น) และบริบทของพิธีกรรม
2. แหล่งข้อมูลที่ศึกษา เป็นชุมชนของชาวไทลื้อและยังคงประกอบพิธีกรรมแห่งชีวิตอยู่อย่างต่อเนื่อง อันได้แก่ อำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการระหว่างเดือนตุลาคม 2559 – ธันวาคม 2560

นิยามศัพท์เฉพาะ

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นลักษณะร่วม อันเป็นลักษณะเฉพาะที่แสดงถึง วัฒนธรรมความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อ จังหวัดพะเยา ที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิต โดยพิจารณาในประเด็นต่อไปนี้

1. ความเชื่อและสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์
2. ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับสังคม และชาวไทลื้อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

พิธีกรรมแห่งชีวิต หมายถึง รูปแบบของพิธีที่แสดงถึงการเคารพบูชาสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษและจัดขึ้นในทุกรอบปีหรือเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต โดยมีจุดประสงค์สำคัญเพื่อให้เป็นเครื่องมือที่สื่อสารไปยังสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติในการที่จะบันดาลความสุขหรือความสำเร็จในสิ่งที่ผู้จัดและหรือคนในชุมชนนั้นปรารถนาอันได้แก่ พิธีสืบทอด พิธีสู่ขวัญ พิธีส่งเคราะห์ และพิธีเลี้ยงผี

ชาวไทลื้อ หมายถึง ชนชาติพันธุ์หนึ่งที่พูดภาษาตระกูลไท ซึ่งอพยพจากเขตสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณอำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ดำเนินการศึกษาด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา ว่าด้วยวิธีวิจัยเชิงธรรมชาตินิยม (Naturalistic research) ภายใต้แนวคิดที่ว่าการศึกษาข้อมูลเพื่อให้เข้าใจและทราบถึงปรากฏการณ์อันแท้จริงที่สุด ผู้วิจัยต้องเข้าไปคลุกคลีและมีวิถีปฏิบัติอย่างกลมกลืนกับปรากฏการณ์และบริบทโดยรอบ และทำการบันทึกเสียง บันทึกภาพ ตลอดจนจดบันทึกสิ่งอื่น ๆ ที่บันทึกไม่ได้ด้วยเสียงและภาพ ซึ่งกระบวนการวิจัยในครั้งนี้มีดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ พิธีกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
2. สืบหาแหล่งข้อมูลเบื้องต้นทั้ง 3 อำเภอคือ อำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา
3. สืบหาและคัดเลือกวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถตามคุณสมบัติที่ได้กำหนดไว้ โดยแบ่งผู้มีความรู้ความสามารถออกเป็น 2 ชุด คือ ชุดแรก เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่อง “พิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อ” ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีในพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้
 - 3.1 เป็นชาวไทลื้อโดยกำเนิดและมีอายุไม่น้อยกว่า 50 ปี
 - 3.2 เป็นผู้ประกอบพิธีในพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาจัดขึ้นไม่น้อย 10 ครั้ง

3.3 ได้รับการยอมรับจากชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาว่าเป็นผู้มีความรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับพิธีกรรมแห่งชีวิตไทลื้อ จังหวัดพะเยา จากการคัดเลือกบุคคลเพื่อเป็นวิทยากร ปรากฏว่ามีจำนวน 11 คน ส่วนชุดที่สอง เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่อง “วัฒนธรรมทางพิธีกรรมไทลื้อ” ซึ่งเป็นบุคคลที่ศึกษาและหรือได้รับการยอมรับจากชาวไทลื้อว่าเป็นผู้มีความรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ปรากฏว่ามีจำนวน 17 คน

4. เมื่อได้วิทยากรที่แท้จริงแล้ว ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observant) พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา จากวิทยากรชุดที่ 1

5. ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เรื่อง “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ” โดยผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเป็นวิทยากรชุดที่ 2 ที่จะอภิปรายถึงพัฒนาการของพิธีกรรมแห่งชีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน และลักษณะร่วมที่แสดงถึงวัฒนธรรมไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิตโดยนำข้อมูลที่ได้จากการประกอบพิธีกรรมของวิทยากรชุดที่ 1 มาเป็นประเด็นการสนทนากลุ่ม

6. สังเคราะห์ข้อมูลที่เป็นลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยา จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

7. วิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่ยังปรากฏอยู่ในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยา โดยพิจารณาในประเด็น

7.1 ระบบความเชื่อและสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์

7.2 ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับสังคม และชาวไทลื้อกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

8. สรุปและอภิปรายผล แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยาด้วยการสัมภาษณ์และการเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมแห่งชีวิตทั้ง 4 พิธี คือ พิธีสืบชะตา พิธีสู่ขวัญ พิธีส่งเคราะห์ และพิธีเลี้ยงผี จากวิทยากรทั้ง 11 คน ที่จัดพิธีกรรมแห่งชีวิตต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ต่างกัน พบว่าพิธีกรรมแห่งชีวิตในแต่ละพิธี มีแนวคิดและจุดประสงค์ที่ต่างกันคือ

พิธีสืบชะตาเป็นพิธีกรรมที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาจัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่เป็นเสนียดจัญไรให้พ้นไปจากตัวและเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้เป็นเจ้าของชะตา โดยพิธีสืบชะตานี้ ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาจะนิยมจัดเป็นพิธีส่วนบุคคลในวันคล้ายวันเกิดและในโอกาสที่หมดอายุทำนายว่าเป็นช่วงที่ดวงชะตาไม่ดีหรือ“ชะตาตก”ที่อาจทำให้บุคคลผู้นั้นประสบเคราะห์กรรมในรูปแบบต่าง ๆ หรือเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน จะรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ชาวไทลื้อเชื่อว่าหากได้จัดพิธีสืบชะตาให้แก่บุคคลผู้นั้น จะเป็นการเสริมดวงชะตาให้ดีขึ้น ทำให้สภาพร่างกายกลับคืนสู่ปกติกับ

ทั้งเป็นการต่ออายุหรือสืบทอดชะตากำเนิดให้ยืนยาว สามารถดำรงชีวิตต่อไปอย่างเป็นปกติสุขและเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

ภาพที่ 1 พิธีกรรมสืบชะตา

ภาพที่ 2 พิธีกรรมส่งเคราะห์

พิธีส่งเคราะห์เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อของชาวไทยถือว่า พิธีส่งเคราะห์จะช่วยปลดปล่อยสิ่งที่ไม่ดี สิ่งอัปมงคล หรือสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรออกไปจากตัวคนที่ประสบเคราะห์กรรมหรือเคราะห์ร้าย ซึ่งเมื่อผู้ที่ประสบเคราะห์กรรมหรือเคราะห์ร้ายได้ทำพิธีส่งเคราะห์แล้ว จะมีชีวิตที่ดีขึ้นคือ ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายทั้งปวง ทั้งนี้ การทำพิธีส่งเคราะห์จะกระทำใน 2 ลักษณะคือการทำพิธีส่งเคราะห์เพื่อการป้องกันและการทำพิธีส่งเคราะห์เพื่อการแก้ไข

ภาพที่ 3 พิธีสู่ขวัญ (คู่บ่าวสาว)

พิธีสู่ขวัญพิธีเรียกขวัญ หรือพิธีฮ้องขวัญ เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อของชาวไทยที่เชื่อว่า สิ่งมีชีวิตที่เกิดมา ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือพืช จะต้องมีส่วนที่มีสภาวะอำนาจลึกลับอย่างหนึ่งอยู่ในตัว ซึ่งคนทั่วไปจะรู้จักสภาวะอำนาจลึกลับดังกล่าวในนามของ “ขวัญ” มนุษย์ทุกคนจะมีขวัญอยู่ประจำตัว และจะติดตามไปทุกหนทุกแห่ง โดยขวัญจะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน แต่เป็นคล้ายจิตที่แฝงอยู่ในร่างกายของมนุษย์และจะทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองให้ผู้เป็นเจ้าของร่างหรือเจ้าของขวัญประสบแต่ความสุข ไม่เจ็บ ไม่ป่วย มีผลกำลังที่จะเผชิญกับปัญหาอุปสรรคและสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย หากขวัญอยู่กับตัว ผู้นั้นจะมีสภาพร่างกายและจิตใจเป็นปกติ มีความสุขกายสบายใจ แต่เมื่อใดที่มีเหตุการณ์ที่ทำให้กระทบกระเทือนทางร่างกายและจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นดีใจ ตกใจ หรือเสียใจ ขวัญก็จะออกจากร่างไป เมื่อขวัญออกจากร่างการที่จะทำให้บุคคลผู้นั้นกลับมาอยู่ในสภาพที่เป็นปกติ ก็จะต้องทำพิธีสู่ขวัญเพื่อเป็นการเชิญขวัญให้กลับเข้าสู่ร่างกายของผู้เป็นเจ้าของขวัญ อันจะทำให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญมีชีวิตที่เป็นปกติสุข มีพลังใจอันเข้มแข็งที่พร้อมจะเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ และประการสำคัญก็คือ การสู่ขวัญนับเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ตัวผู้เป็นเจ้าของขวัญได้เป็นอย่างดี

พิธีเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อของชาวไทยที่ว่ามีผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทย สามารถกำหนดความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งในด้านดีและด้านร้ายให้แก่มนุษย์ได้ ด้วยความเชื่อที่ฝังแน่นในเรื่องดังกล่าว กอปรกับคุณลักษณะแห่งความกตัญญูที่แฝงอยู่ในสายเลือดของชาวไทย ชาวไทยจึงได้จัดให้มีพิธีกรรมการเลี้ยงผี ขึ้นเป็นประจำทุกปี ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่เวทีต่อบรรพชนผู้ล่วงลับ ทั้งที่เป็นสายเลือดโดยตรงและการสืบสายเลือดทางชาติพันธุ์ ที่ได้ปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานรอดพ้นจากภัยอันตรายและภัยพิบัติทั้งปวงแล้ว ยังเป็นการทำให้ผีและสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหลายพึงพอใจและอำนวยความสุขสวัสดิ์ให้แก่ลูกหลานและชาวไทยในชุมชนที่จัดพิธีกรรมนั้นอีกด้วย พิธีกรรมการเลี้ยงผีจึงได้สืบทอดและถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาจนกลายเป็นฮีตหรือจารีตของชาวไทย

ภาพที่ 4 พิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง

ภาพที่ 5 พิธีเลี้ยงเทวดาบ้านบ้านลำ

ทั้งนี้ พิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาจัดขึ้น แม้จะจัดขึ้นในบริบทที่ต่างกัน ทั้งในเรื่องผู้ประกอบพิธี เวลาและสถานที่จัดพิธี แต่โครงสร้างในองค์รวมของแต่ละพิธีจะคล้ายคลึงกัน ทั้งในเรื่องอุปกรณ์ประกอบพิธีและขั้นตอนการประกอบพิธี ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นชนิดหรือลักษณะของอุปกรณ์ประกอบพิธีที่แตกต่างไปบ้าง เช่น สีของดอกไม้ บางแห่งระบุว่าต้องใช้สีขาว ในขณะที่บางแห่งไม่ระบุสี เครื่องบูชาที่บางแห่งระบุว่าใช้ไก่ตัวผู้กับตัวเมีย แต่บางแห่งไม่ระบุเพศ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มิใช่สาระสำคัญเพราะจัดว่ายังคงเป็นสิ่งนั้น ๆ ดอกไม้ไม่ว่าจะเป็นสีอะไร ก็ถือเป็นดอกไม้ หรือไก่ไม่ว่าจะเป็นเพศอะไร ก็ถือว่าเป็นไก่ เพียงแต่ขอให้สิ่งเหล่านั้นครบตามประเภทหรือจำนวนที่ใช้ในพิธีกรรมนั้น ๆ เท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างโดยองค์รวมของพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาจัดขึ้นเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างแท้จริง

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่จังหวัดพะเยา นับเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนไทลื้อที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาส่งเสริมกันเพื่อแสดงภาพลักษณ์ให้ชาวไทลื้อด้วยกันได้รับรู้ถึงความเป็นพวกพ้อง และในขณะเดียวกันก็ให้คนต่างชาติพันธุ์ได้ร่วมรับรู้ถึงลักษณะของความเป็น “กลุ่ม” ชาติพันธุ์ไทลื้อ ซึ่งแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อจะเป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่จังหวัดพะเยาที่เป็นเสมือน “คนพลัดถิ่น” ก็ตาม แต่การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นดังการสร้างพลังอำนาจของกลุ่มชนให้คนต่างชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันได้ประจักษ์ถึงความเข้มแข็งในสำนักแห่งความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อโดยแสดงผ่านทางพิธีกรรม ต่าง ๆ ที่ชาวไทลื้อจัดขึ้นเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง อันเป็นการต่อยอดถึงความมีตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออย่างเข้มข้นและเด่นชัด

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในปัจจุบันพื้นที่ที่ชาวไทลื้ออาศัยอยู่นั้น เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มคนหลายเชื้อชาติหรือหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน และเพื่อให้การดำรงชีวิตของชาวไทลื้อที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เดียวกับคนต่างชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวล้านนา (คนเมือง) ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นไปอย่างราบรื่นและมีสันติสุข ชาวไทลื้อ ในฐานะที่เป็น “คนพลัดถิ่น” จึงได้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยมีมาแต่เดิมให้สอดคล้องและกลมกลืนกับวัฒนธรรมของเจ้าของพื้นที่ อันเป็นชนกลุ่มใหญ่ในอาณาบริเวณดังกล่าว แต่ถึงกระนั้น อัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะบางประการที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อสร้างขึ้นในอดีตโดยกำหนดว่าเป็นสัญลักษณ์ที่บอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ไทลื้อนั้น ก็อาจมีความซ้ำซ้อนหรือมีลักษณะร่วมกับลักษณะความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวล้านนา ชาวไทลื้อจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มตนให้มีความเด่นชัด สอดคล้องกับบริบททางสังคม อีกทั้งให้แตกต่างจากกลุ่มชนอื่น โดยยึดหลัก “สร้างความเหมือนระหว่างพวกเราและแตกต่างกับพวกเขา” เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออย่างแท้จริง

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ประกอบการพิธีและกลุ่มผู้ทรงความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทลื้อแล้วทำการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญของการสนทนากลุ่ม ผสมกับผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant observation) ในพิธีกรรมแห่งชีวิตทุกพิธีอย่างพิถีพิถันแล้ว อาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตในส่วนที่เป็นแนวคิดและรูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนและกระบวนการการจัดพิธีกรรมแห่งชีวิตแต่ละพิธี ตลอดจนสิ่งที่แสดงถึงความเป็นไทลื้อในเชิงประจักษ์นั้น นับเป็นส่วนประกอบร่วมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อที่สืบทอดต่อกันมา อันได้แก่

1. แนวคิดของพิธีกรรม พิธีกรรมแห่งชีวิตแต่ละพิธีที่จัดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ แม้จะมีจุดประสงค์ที่ต่างกัน แต่ก็มีแนวคิดที่ร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือ การทำให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติหรือพลังจากนามธรรมอันสูงส่งพึงพอใจ ในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจ อันเป็นการฟื้นฟูและบำรุงจิตใจให้กล้าแกร่ง มีพลังใจที่เข้มแข็งในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคเพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

2. ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ชาวไทลื้อยอมรับนับถือร่วมกันโดยไม่มีการพิสูจน์ ตรวจสอบ หรือข้อเคลงเคลงสงสัย และมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทลื้อ ซึ่งความเชื่อของชาวไทลื้อที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิตแบ่งออกเป็นความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในการจัดพิธีกรรมและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังอำนาจอันสูงส่ง

3. รูปแบบของพิธีกรรม พิธีกรรมแห่งชีวิตแต่ละพิธีที่ชาวไทลื้อจัดขึ้น จะมีอุปกรณ์ประกอบพิธีเฉพาะแต่ละพิธีกรรมเพื่อให้ทราบว่าเป็นพิธีกรรมนั้น ๆ เช่น พิธีสืบทอดจะต้องมีไม้ค้ำสะหลี พิธีส่งเคราะห์ต้องมีสะตวงที่มีตุ้มสีต่าง ๆ ปักอยู่ที่มุมสะตวง พิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางต้องใช้หมุดำปลอด ฯลฯ กับทั้งมีขั้นตอนและกระบวนการการจัดพิธีที่เป็นระบบและเป็นไปตามลำดับขั้นตอน

4. ข้อบัญญัติแห่งพิธีกรรม ในการประกอบพิธีกรรมทุกพิธีจะต้องแนบปฏิบัติและข้อห้ามกำหนดอยู่เพื่อให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีนำไปปฏิบัติ เช่น พิธีกรรมทุกพิธีจะต้องมีการอัญเชิญครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาร่วมในพิธีพิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมางได้กำหนดให้ผู้เข้าร่วมพิธีต้องเป็นชาวไทลื้อที่นับถือผีเดียวกันเท่านั้นและในขณะประกอบพิธี จะต้องมีการปักตาแหลวไว้ที่หน้าบ้าน ฯลฯ

5. การแต่งกายของผู้ประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธีบางคนจะแต่งกายด้วยชุดประจำกลุ่มชาติพันธุ์ตามแบบชุดพิธีการของกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะที่บางพิธีผู้ประกอบแต่งกายด้วยชุดที่ชาวไทลื้อแต่งในชีวิตประจำวัน อันเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ได้นำเสนอถึงความมีตัวตนของชาติพันธุ์ไทลื้ออย่างชัดเจน

6. ภาษาที่ใช้ในบทสวดประกอบพิธีกรรม บทสวดที่ใช้ในพิธีกรรมแห่งชีวิตประกอบด้วยภาษาหลัก 2 ภาษาคือ ภาษาบาลีและภาษาไทลื้อ ซึ่งภาษาบาลีเป็นภาษาที่ชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในวรรณกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคาถาและบทสวดมนต์ต่าง ๆ และเพื่อให้พิธีกรรมแห่งชีวิตมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่น่าเชื่อถือของผู้เข้าร่วมพิธี บทสวดในพิธีกรรมจึงนำเอาบทสวดในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นภาษาบาลีมาใช้ร่วมกับภาษาไทลื้อ แต่ไม่ว่าบทสวดจะเป็นภาษาบาลีหรือภาษาไทลื้อ เวลาที่ผู้ประกอบพิธีท่องเป็นทำนองสวด จะออกเสียงเป็นสำเนียงของชาวไทลื้อ อันเป็นการแสดงตัวตนและประกาศความเป็นเจ้าของพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมเป็นสื่อดังเช่น บทสวดมดขัวญที่ว่า

อัชชะเสยโส อัชชะเสยโย อัชชะมังคะโลอัชชะในวันนี้ ก็เป็นวันดี เป็นวันชัยโชค ข้าจกมัดมือเบื่องขาเจ้า หื้อพ้นจากทุกข์โทษและกังวล จูสิ่งแต่ดีหลี ข้าจกมัดมือไว้หื้อมัน เปียงดั่งปฐวิอันหน้าได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ ข้าจกมัดมือไว้หื้อมัน เปียงดั่งหินผาอันหนักได้แสนโกฏิสังขยา ข้าจกมัดมือไว้หื้อมัน เปียงดั่งเขาไกรลาสวิปุล่า ข้าจกมัดมือเบื่องขาเจ้าไว้ หื้อพ้นจากทุกข์กังวลแต่ดีหลี หื้อเจ้ามีเดชฤทธิ์ยิ่งกว่าดาบศรีกัญไชย แม่นว่าเจ้าเหยียดมือไปทางใด ผีหนกก็หื้อใจขาด สัพพะอุบาทว์ก็จุงหื้อกลับหาย อย่าได้มาบังเกิด หื้อเจ้าได้สุขล้ำเลิศกว่าปายหลัง หื้อมีสุขอันไปและอันอยู่ หื้อเจ้าได้สุขกับหมู่ญาติกาหื้อได้ความสุขสมขึ้นอยู่สวัสดิ์ หื้อเจ้าได้สุขเหลือกว่าจุปีเป็นขนาด หื้อเจ้าได้สุขตราบต่อเต้า ยาวะชีวังแต่เต้า สัพพะทุกข์า สัพพะโรคา สัพพะภายา วินาสันตุ เต

ภาพที่ 6 การแต่งกายของผู้ประกอบพิธีและการอัญเชิญครูบาอาจารย์ก่อนเริ่มพิธีกรรม

ภาพที่ 7 การปักตาแหลวหน้าบ้านขณะประกอบพิธีเลี้ยงเทวดาหลวงเมืองมาง

7. การใช้สัญลักษณ์ชาติพันธุ์ในพิธีกรรม ในพิธีสืบชะตาของชาวไทลื้อ เครื่องประกอบพิธีอย่างหนึ่งคือ ตุงค่าคิง ตุงค่าคิงจะตัดเย็บด้วยผ้าทอไทลื้อ มีขนาดความยาวเท่ากับความสูงของเจ้าชะตา จึงเป็นเสมือนตัวแทนเจ้าชะตา ชาวไทลื้อเชื่อว่า ตุงเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความเป็นสิริมงคล ซึ่งการได้ถวายตุงเป็นพุทธบูชา นับเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง ดังนั้น การที่ชาวไทลื้อใช้ตุงค่าคิง (ซึ่งมีความยาวเท่าขนาดความสูงของเจ้าชะตา) เป็นเครื่องประกอบพิธีสืบชะตา ก็เป็นดังเจ้าชะตาได้ถวายตุงด้วยตนเอง อันจะทำให้เจ้าชะตาประสบแต่ความดีงาม อย่างไรก็ตาม การที่ใช้ตุงค่าคิงซึ่งตัดเย็บด้วยผ้าทอไทลื้อในการประกอบพิธีกรรมนั้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวไทลื้อในเรื่องตุงแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่แม้จะมีความคล้ายคลึงกับพิธีกรรมของกลุ่มชนอื่น แต่

อย่างน้อยก็มีบางประการที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่แตกต่างจากกลุ่มชนอื่นอย่างชัดเจนนั่นคือ ตุงค่าคิง

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ต้องนำมาพิจารณาคือ แม้ว่าลักษณะของพิธีกรรมในภาพรวมอันเป็นแก่นหรือสาระ (text) ของพิธีกรรมจะแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อก็ตาม แต่รายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมแต่ละพิธีจะมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างของคำกล่าวหรือคาถาที่ใช้ประกอบพิธีกรรม สีของดอกไม้ ลักษณะและจำนวนของอุปกรณ์ประกอบพิธีกรรม ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้นนอกจากนั้น ความแตกต่างของรายละเอียดในการประกอบพิธีกรรมยังอาจจะขึ้นอยู่กับโอกาสของการจัดพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองตอบต่อจุดประสงค์ต่าง ๆ อาทิ การจัดพิธีกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดพิธีกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นการสนองตอบนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่รัฐกำหนด ฯลฯ พิธีกรรมที่จัดขึ้นจึงแปรเปลี่ยนไปตามผู้ประกอบพิธีหรือผู้จัด (เจ้าภาพ) บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางวิทยาการ ตลอดจนจุดประสงค์ของการจัดพิธีในแต่ละครั้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่มีความคิดเชิงอนุรักษนิยม (Conservatism) เห็นว่า สิ่งดังกล่าวเป็นเพียงกระพี้ (texture) ที่ล้อมรอบแก่น (text) ของพิธีกรรม จึงมิใช่อัตลักษณ์ที่แท้จริงของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ แต่ในทางตรงกันข้าม ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ว่ารายละเอียดส่วนต่าง ๆ ของพิธีกรรมที่เป็นเสมือนกระพี้ (texture) จะมีความหลากหลายและแตกต่างไปจากแนวปฏิบัติที่มีมาแต่เดิม แต่สิ่งที่ผู้ประกอบพิธีกระทำนั้นเป็นการตอกย้ำถึงอัตลักษณ์ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อที่ต้องมีรูปแบบครบถ้วนสมบูรณ์ แม้ว่ารายละเอียดของรูปแบบบางประการจะแปรเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อแบบผสมผสานทั้งความเชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ อันเป็นความเชื่อพื้นฐานที่ยึดฝังแน่นในความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์มาก่อนความเชื่อใด ๆ ซึ่งความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติดังกล่าวล้วนเป็นที่มาของพิธีกรรมทั้งหลาย มุมมองพิธีกรรมเพื่อหาอัตลักษณ์ของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อนั้น จึงอาจพินิจในแง่ของมิติที่ 3 ทางคติชนวิทยา อันเป็นมิติที่เชื่อมโยงปรากฏการณ์ทางพิธีกรรมกับมิติเหนือโลก โดยในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้พิจารณาถึงโครงสร้างของพิธีกรรมแห่งชีวิตที่ชาวไทลื้อจังหวัดพะเยาจัดขึ้น อันประกอบด้วย

1. พลังจากนามธรรมอันสูงส่ง เป็นพลังอันศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากความเชื่อที่ว่า พลังอันศักดิ์สิทธิ์เกิดจากพลังอำนาจของเทพเบื้องบนที่อยู่เหนือกาลเวลา ซึ่งจะบันดาลให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ แก่มนุษย์ทั้งในด้านดีและด้านร้าย ทั้งนี้ มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสพลังอำนาจดังกล่าวได้ด้วยประสาทสัมผัส หากแต่จะรับรู้ได้จากผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่มนุษย์ได้กระทำในสิ่งที่เทพเบื้องบนพึงพอใจมากน้อยเพียงใด
2. ผู้ประกอบพิธี ส่วนใหญ่ผู้ประกอบพิธีจะเป็นบุคคลที่ได้บวชเรียนหรือเข้าถึงศีล ปัญญา สมาธิ ตลอดจนพระธรรมวินัย ทั้งด้วยการศึกษาและการฝึกปฏิบัติทางจิตมาแล้วในระดับหนึ่ง จนเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตอันบริสุทธิ์ที่จะสามารถติดต่อกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่งได้ด้วยประสาทสัมผัส

3. วรรณกรรม เป็นตัวบทประกอบพิธีกรรมที่ผู้ประกอบพิธีแสดงออกผ่านวาจาในรูปแบบคำกล่าวหรือคาถา วรรณกรรมจะเป็นสื่อที่บอกถึงความรู้สึกและสิ่งที่มนุษย์จะอ้อนวอน ร้องขอต่อพลังจากนามธรรมอันสูงส่งให้บันดาลในสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา

4. อุปกรณ์ประกอบพิธี เป็นสิ่งที่ผู้ประกอบพิธีหรือผู้จัดพิธีกำหนดและสร้างขึ้นเพื่อแสดงนัยยะบางประการที่บ่งบอกความประสงค์ของผู้ประกอบพิธีและหรือเพื่อเป็นเครื่องบูชาพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง อุปกรณ์ประกอบพิธีดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำขึ้นเพื่อถวาย (มอบ)แด่พลังจากนามธรรมอันสูงส่งในพิธีกรรมนั้นโดยเฉพาะ และเชื่อว่าเป็นสิ่งที่สามารถสื่อความหมายตามนัยยะได้ชัดเจนที่สุด เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่สร้างขึ้นด้วยความตั้งใจ และเป็นสิ่งที่จะทำให้พลังจากนามธรรมอันสูงส่งพึงพอใจจนบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้มนุษย์ตามที่ปรารถนา

5. ผู้เข้าร่วมพิธี เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ศรัทธาและเชื่อมั่นในพลังจากนามธรรมอันสูงส่งว่า จะสามารถอำนวยผลในสิ่งที่ตนปรารถนาได้

จากการศึกษาโครงสร้างของพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยาเพื่อหาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อจากพิธีกรรมแห่งชีวิต ตามแนวการศึกษามิติที่ 3 ทางคติชนวิทยา พบว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยาเป็นเครื่องมือที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวไทลื้อกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง โดยกำหนดให้ผู้ประกอบพิธีเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อ อันเป็นตัวแทนของมนุษย์โลกกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง ผ่านตัวบททางวรรณกรรมและอุปกรณ์ประกอบพิธี ซึ่งลักษณะของพิธีกรรมแห่งชีวิตดังกล่าว นับเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ในพิธีกรรมแห่งชีวิตชาวไทลื้อ จังหวัดพะเยา อย่างแท้จริง

สรุปผลการวิจัย

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อเป็นสิ่งที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาสร้างขึ้นโดยผ่านการแสดงออกทางพิธีกรรมเพื่อแสดงให้ชาวไทลื้อด้วยกันได้ตระหนักและรับรู้ถึงความเป็นพวกพ้องในขณะเดียวกันในฐานะที่ชาวไทลื้อในจังหวัดพะเยาเป็นเสมือน “คนพลัดถิ่น” ที่อยู่ท่ามกลางกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ ก็เป็นการประกาศให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้รับรู้ถึงความเข้มแข็งและความโดดเด่นในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตน ซึ่งอัตลักษณ์ที่ชาวไทลื้อสร้างขึ้นเพื่อ “สร้างความเหมือนระหว่างพวกเราและแตกต่างกับพวกเขา” ผ่านทางพิธีกรรมแห่งชีวิตนั้น ประกอบด้วย

1. แนวคิดของพิธีกรรมที่ต้องการให้สิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติพึงพอใจ ตลอดทั้งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี

2. ความเชื่อ แบ่งออกเป็นความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามที่จัดพิธี และความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถแสดงพลังแห่งนามธรรมอันสูงสุด

3. รูปแบบของพิธีกรรมที่มีขั้นตอนและกระบวนการจัดพิธีที่เป็นระบบกับทั้งมีข้อบัญญัติแห่งพิธีกรรมที่เป็นแนวปฏิบัติกำหนดไว้

4. ผู้ประกอบพิธีส่วนใหญ่จะแต่งกายหรือมีส่วนประกอบของเครื่องแต่งกาย ตลอดทั้งใช้อุปกรณ์พิธีที่แสดงถึงสัญลักษณ์หรือความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

5. ภาษาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมจะใช้ภาษาไทลื้อและภาษาบาลี อันเป็นความเชื่อ ความศรัทธาอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งแม้จะเป็นภาษาบาลี แต่ก็ออกเสียงเป็นสำเนียงไทลื้อ

อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของพิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อที่จังหวัดพะเยา ตามแนวการศึกษามิติที่ 3 ทางคติชนวิทยา อันเป็นมิติที่เชื่อมโยงปรากฏการณ์ทางพิธีกรรมกับมิติเหนือโลกที่สะท้อนความเชื่อพื้นฐานของชาวไทลื้อทั้งทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ พบว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อเป็นเสมือนกระบวนการในการสื่อสารระหว่างชาวไทลื้อกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่ง โดยมีผู้ประกอบพิธีทำหน้าที่สำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทลื้อกับพลังจากนามธรรมอันสูงส่งผ่านตัวบททางวรรณกรรมและอุปกรณ์ประกอบพิธี

อภิปรายผล

จากการศึกษาองค์รวมของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่ปรากฏผ่านพิธีกรรมแห่งชีวิตในครั้งนี้นั้น ยังมีสิ่งสำคัญอีกหลายประการที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของความเป็นไทลื้อ อาทิ ภาษาที่ใช้ประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธีจะใช้ภาษาไทลื้อหรือแม้บทสวดจะเป็นภาษาบาลี แต่เมื่อสวดก็จะสวดด้วยสำเนียงไทลื้อ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ทั้งการแต่งกายและส่วนประกอบของเครื่องแต่งกาย ตลอดจนอุปกรณ์ประกอบพิธี ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2529: หน้า 69-72) ที่กล่าวถึงลักษณะเด่นของชาวไทลื้อที่มองเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมว่า ประกอบด้วย ความเชื่อที่แสดงผ่านพิธีกรรม ภาษา และการแต่งกาย ซึ่งรวมถึงลักษณะของผ้าที่ใช้ในโอกาสต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เมื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรมแห่งชีวิต ย่อมแสดงถึงนัยยะบางประการที่ชาวไทลื้อต้องการจะสื่อให้คนทั่วไปในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกันได้รับรู้ว่า พิธีกรรมแห่งชีวิตที่จัดขึ้นนี้เป็นพิธีกรรมของชาวไทลื้อโดยเฉพาะ อันเป็นการแสดงตัวตนด้วยความภาคภูมิใจในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่มีโซ่มาตุภูมิของตน

อย่างไรก็ตาม ความเป็นอัตลักษณ์ในพิธีกรรมแห่งชีวิตของชาวไทลื้อที่จัดขึ้นในปัจจุบันนั้น เป็นการพินิจจากลักษณะโครงสร้างภาพรวมของพิธีกรรม แต่หากพิจารณาถึงรายละเอียดของแต่ละพิธีกรรมที่จัดขึ้นโดยผู้ประกอบพิธีที่ต่างกัน เวลาและสถานที่ที่ต่างกัน ตลอดจนทั้งบริบททางสังคมที่ต่างกัน ก็อาจเห็นถึงความแตกต่างที่เกิดขึ้นในพิธีกรรม ซึ่งก็มีใช้ประเด็นสำคัญที่จะปฏิเสธความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อกลุ่มนี้ ทั้งนี้เพราะอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มิรู้แบบที่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยเมื่อสถานการณ์หรือบริบททางสังคมเปลี่ยนไป ผู้ที่เป็นเจ้าของอัตลักษณ์ก็จะปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ไปตามสถานการณ์และบริบทที่เปลี่ยนไปดังเช่นปรากฏการณ์การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Cultural assimilation) หรือการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural integration) ของกลุ่มชาติพันธุ์ 2 กลุ่ม ตลอดทั้งการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมอยู่ด้วย หากแต่กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการปรับเปลี่ยนนี้ จะยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มและความเป็น

ตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic identity) ตนเองไว้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2533: หน้า 168-169) ซึ่งไม่ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อในจังหวัดพะเยาที่ยอมปรับเปลี่ยนรายละเอียดบางประการในพิธีกรรมเพื่อรักษาภาพลักษณ์โดยรวมของพิธีกรรมแห่งชีวิตที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากพิธีกรรมแห่งชีวิตเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นในทุกชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพะเยา เพื่อความชัดเจนในเรื่องอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพะเยา จึงควรศึกษาพิธีกรรมแห่งชีวิตในประเด็นต่อไปนี้

1. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในพิธีกรรมแห่งชีวิตของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพะเยา
2. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ (Cultural assimilation) ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งชีวิต

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง.

กรุงเทพฯ: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.

ทรงศักดิ์ ปรารค์วัฒนากุล. (2529). ชาวไทลื้อในล้านนา: ข้อสังเกตเบื้องต้น. ใน **รวมบทความทาง**

วิชาการ ไทลื้อ: เชียงคำ. เชียงใหม่: ชมรมล้านนาคดี ร่วมกับครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). **ลื้อ คนไทยในประเทศจีน.** กรุงเทพฯ: คลังวิทยา

สร้อยดี อ่องสกุล. (2539). **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

อมรา พงศาพิชญ์. (2533). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.**

(พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.